

Prof. dr hab. Stanisław Bieleń

Warszawa, 16 lipca 2020 r.

Ocena dorobku i osiągnięcia naukowego

Dr Katarzyny Czornik

**pt. „Polityka zagraniczna Stanów Zjednoczonych Ameryki wobec Bliskiego Wschodu
w okresie pozimnowojennym. Elementy kontynuacji i zmiany”**

Charakterystyka Habilitantki

Przedmiotem oceny, jako recenzenta w postępowaniu habilitacyjnym, są osiągnięcia naukowe wnioskodawczyny – dr Katarzyny Czornik, objęte treścią Jej wniosku o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego. W świetle art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789), wspartego rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. Nr 196 poz. 1165), które to przepisy w tym przypadku znajdują zastosowanie zgodnie z art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r. poz. 1669 z późn. zm.), uzyskanie przez Habilitantkę stopnia naukowego doktora habilitowanego warunkują następujące wymogi: posiadanie stopnia doktora oraz osiągnięć naukowych, uzyskanych po jego otrzymaniu, które stanowią znaczny wkład w rozwój nauk o polityce i administracji, a także wykazywanie się istotną aktywnością naukową. Zawarta poniżej ocena dorobku Habilitantki pozwoli udzielić odpowiedzi na pytanie, czy dr Katarzyna Czornik spełnia kryteria nadania stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w zakresie nauk o polityce i administracji.

Habilitantka legitymuje się gruntownym wykształceniem politologicznym i językowym, które zdobyła na Uniwersytecie Śląskim. Odbyła tam kolejno studia magisterskie i doktorskie. Jej patronem naukowym od wielu lat pozostaje prof. dr hab. Mieczysław Stolarczyk, któremu zawdzięcza wiele inspiracji i osiągnięć. Pod jego kierunkiem obroniła w 2011 roku rozprawę doktorską pt. „Irak w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych w

latach 1958-2005”, która w tym samym roku stała się podstawą opublikowania książki. Swoje kwalifikacje poszerzała dzięki dodatkowym kursom, szkoleniom i programom naukowym (Studium Katolickiej Nauki Społecznej, Europejska Akademia Dyplomacji, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych). 1 października 2006 roku została zatrudniona na stanowisku asystenta w Zakładzie Stosunków Międzynarodowych Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Z tą jednostką jest związana w całym dotychczasowym życiu zawodowym. Dodatkowo podejmowała zatrudnienie jako nauczyciel w Wyższej Szkole Biznesu w Dąbrowie Górniczej, a także jako nauczyciel w szkołach średnich.

W pracy dydaktycznej Habilitantka opanowała programy nauczania w 16 różnych przedmiotach, prowadząc ćwiczenia, wykłady, konwersatoria i seminaria dyplomowe. Prowadzi zajęcia w zakresie przedmiotów podstawowych, takich jak międzynarodowe stosunki polityczne czy integracja europejska, ale także przedmiotów wyspecjalizowanych, jak fundamentalizm islamski czy konflikty zbrojne. Wypromowała ok. 100 prac licencjackich, a także recenzowała podobną liczbę prac licencjackich i magisterskich. Jest promotorem pomocniczym w dwu przewodach doktorskich. Jej aktywność naukowa i dydaktyczna wyróżnia się tym, że ze swoimi inicjatywami wychodzi poza środowisko uczelniane. Tak na przykład w roku 2013/2014 prowadziła wykłady z protokołu dyplomatycznego dla sędziów i prokuratorów, we współpracy z Krajową Szkołą Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie czy Centrum Kształcenia Ustawicznego UŚ.

Aktywność naukowo-badawcza i dydaktyczna Habilitantki przeplata się z działalnością organizacyjną, ekspercką i wydawniczą. Pełni funkcje koordynatora i opiekuna kierunku studiów Bezpieczeństwo Narodowe i Międzynarodowe (I i II stopnia), jest zastępcą dyrektora Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa ds. Kształcenia. Uczestniczy w posiedzeniach Rady Wydziału Nauk Społecznych UŚ, w komisjach i zespołach ds. dydaktyki, jakości kształcenia i in. Poza macierzystym Zakładem na Uniwersytecie Śląskim angażowała się w prace Regionalnego Ośrodka Debaty Międzynarodowej w Katowicach (w ramach sieci MSZ), inicjowała i organizowała liczne konferencje i debaty naukowe, cykle wydawnicze, warsztaty, szkolenia i wykłady gościnne. Koordynuje zawieranie umów między macierzystą Uczelnią a instytucjami bezpieczeństwa (wojska, straży granicznej, policji, więziennictwa i in.). Wymiernym efektem zaangażowania w realizację projektów badawczych stały się liczne wartościowe oryginalne publikacje zbiorowe we współredakcji z prof. dr hab. M.

Stolarczykiem i dr. hab. Mironem Lakomy. Habilitantka jest aktywna w Polskim Towarzystwie Nauk Politycznych, Polskim Towarzystwie Orientalistycznym i Polskim Towarzystwie Bezpieczeństwa Narodowego. Za swoją działalność nagradzana i wyróżniana Nagrodami JM Rektora Uniwersytetu Śląskiego, a także odznaczona w 2014 roku Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

Ocena dorobku naukowego

Nie będzie żadną przesadą stwierdzenie, że dorobek naukowy Habilitantki jest imponujący. Tematyka badań zespołowych z Jej udziałem miała w ostatnich latach ścisły związek z ewolucją porządku międzynarodowego, aktualnymi problemami polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, implikacjami konfliktu ukraińskiego, stosunkami Polski z mocarstwami czy konfliktami zbrojnymi na Bliskim Wschodzie i w Afryce.

Najwięcej wysiłku Habilitantka włożyła w rozpoznanie problematyki Bliskiego Wschodu, szczególnie w kontekście mocarstwowych interesów, strategii i polityki Stanów Zjednoczonych wobec tego regionu. Jej książka pt. *Bliski Wschód w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych w latach 1945-2012* (Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2012, ss. 516) była pierwszą próbą całościowego ujęcia problematyki. Stała się też podstawą późniejszego osiągnięcia naukowego, stanowiącego przedmiot niniejszej recenzji. Zajmowała się identyfikacją poszczególnych aktorów geopolitycznych Bliskiego Wschodu, od Iraku poczynając (co było przedmiotem jej doktoratu), poprzez strategiczne i uprzywilejowane relacje USA z Izraelem, Arabią Saudyjską, Egiptem, Jordanią i Tunezją. Jak sama zaznacza w autoreferacie na s. 16, przyświecało jej „permanentnie” podejście „holistyczne” i „syntetyczne”, aby pokazać „wiodące” tendencje, interesy i cele w polityce USA wobec Bliskiego Wschodu. Ujęte w cudzysłowie terminy są charakterystyczne dla języka wykładu, także w głównym osiągnięciu naukowym, ocenianym poniżej. W tym obszarze Habilitantka opublikowała 2 monografie oraz 16 artykułów i rozdziałów w pracach zbiorowych (na łamach takich czasopism, jak: „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, „Bliski Wschód. Społeczeństwo-Polityka-Tradycje”, „Gdańskie Studia Międzynarodowe”, „International and Security Studies”, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, „Politické Vedy/Political Sciences”, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis”, „Studia Polityczne” i in.).

Drugi obszar badawczy jest rozszerzeniem pierwszego, w kontekście konfliktów zbrojnych i wojen zastępczych w regionie Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej.

Habilitantka dokonuje rekonstrukcji sprzecznych interesów między regionalnymi graczami, podejmuje diagnozę aspektów ustrojowych i konstytucyjnych, bada kwestie społeczne, na przykład status i położenie kobiet, znaczenie religii, radykalizacji społeczeństw, eskalacji walk, w tym terroryzmu, ale także oddziaływania zewnętrzne wobec regionu, ścieranie się interesów mocarstwowych. W badaniach tego obszaru na szczególne osiągnięcie zasługuje monografia pt. *System konstytucyjny Islamskiej Republiki Iranu* (Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2014, ss. 122). Poza tym Habilitantka opublikowała 15 artykułów i rozdziałów w pracach zbiorowych, które wylicza w swoim autoreferacie. Recenzent za szczególnie wartościową uważa publikację zbiorową we współredakcji z M. Lakomy pt. *Konflikty zbrojne na Bliskim Wschodzie i w Afryce w drugiej dekadzie XXI wieku* (Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2018, ss. 412), w której Habilitantka trzy swoje rozdziały poświęca konfliktowi izraelsko-palestyńskiemu, wojnie domowej w Libii i interwencji NATO z 2011 roku oraz fenomenowi tzw. Państwa Islamskiego.

Trzeci obszar badawczy Habilitantki dotyczy sfery polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Polski. Jest autorką kilkunastu tekstów tematycznych w tym obszarze, świadczących o rzetelnym rozpoznaniu stosunków sąsiedzkich Polski, zwłaszcza z Rosją i Ukrainą, a także roli Stanów Zjednoczonych i ich interesów w Polsce i w regionie Europy Wschodniej, co determinuje kształt stosunków i układ sił. Na uwagę zasługuje umiejętność analityczna Habilitantki w odniesieniu do problematyki niezwykle aktualnej i wrażliwej pod względem politycznym. 6 monografii, których jest współautorką i współredaktorką stanowi istotny wkład do nauki o stosunkach międzynarodowych i nauki o bezpieczeństwie (wykaz pozycji w autoreferacie).

Odnosząc się do sumarycznych danych, Habilitantka od czasu uzyskania stopnia doktora, jest autorką 4 monografii (w tym jednej współautorskiej), współredaktorem 6 prac zbiorowych, autorką ok. 40 artykułów i rozdziałów w pracach zbiorowych, recenzentką w periodykach naukowych (m.in. „Poliarchia”, „Politeja”, „Hemispheres. Studies on Cultures and Societies”, „Konteksty Społeczne”), propagatorką i popularyzatorką wiedzy o Bliskim Wschodzie.

Oceniając całość dorobku naukowego, należy podkreślić jego spójność merytoryczną i dojrzałość metodologiczną. Pod względem ilościowym i jakościowym dorobek ten zasługuje nie tylko na uznanie, ale i pewien podziw, zważywszy na bogatą aktywność Habilitantki w różnych sferach. W ostatnich latach szczególnie podkreśla się potrzebę umiędzynarodowienia

dorobku naukowego. W tym przypadku Habilitantka legitymuje się kilkoma publikacjami anglojęzycznymi, ale w autoreferacie nie podaje danych dotyczących swoich notowań w taksonomii międzynarodowej.

Ocena osiągnięcia naukowego

Zgodnie z obowiązującym prawem Habilitantka przedstawiła do oceny w procedurze o nadanie stopnia doktora habilitowanego monografię pt. *Polityka zagraniczna Stanów Zjednoczonych Ameryki wobec Bliskiego Wschodu w okresie pozimnowojennym. Elementy kontynuacji i zmiany*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2019, ss. 716.

W odniesieniu do samego tytułu publikacji należy zgłosić zastrzeżenie, że nie jest on do końca logiczny. Polityka państwa wobec jakiegoś podmiotu zewnętrznego jest z natury **zagraniczna**, nie trzeba więc tego podkreślać przy pomocy przymiotnika. Wkrada się tu pewien błąd logiczny o charakterze tautologii. W literaturze polskiej jest on dosyć często spotykany i jest wynikiem przeważnie niepełnego uświadomienia sobie znaczeń wyrazów użytych w zdaniu. Wystarczyłoby zatem usunąć wyraz „zagraniczna”, a brzmienie tytułu monografii pozostanie poprawne pod względem logicznym i semantycznym. Podobnie jest z elementami kontynuacji i zmiany. Wystarczy użyć terminu „ewolucja” na wstępie tytułu, a brzmienie przybiera charakter mniej pretensjonalny.

W autoreferacie już na wstępie charakterystyki swojego osiągnięcia naukowego Habilitantka podkreśla, że „podejmuje aktualną i **niezwykle kontrowersyjną** w interpretacji problematykę z zakresu stosunków międzynarodowych” (s. 4). Pomiar tej „niezwykłej kontrowersyjności” jest praktycznie niemożliwy, ale rozumiem, że Autorka chciała w ten sposób przy pomocy barwnego określenia wskazać na pewną dramaturgię wywodu i pobudzić zainteresowanie czytelnika.

Mamy do czynienia z niezwykle monografią tak pod względem zakresu przedmiotowego, jak i objętości. Zakres przedmiotowy wykracza bowiem daleko poza problematykę zapowiadaną w tytule monografii. Gdyby upierać się przy tytułowej polityce zagranicznej USA na konkretnym kierunku geopolitycznym, to w strukturze książki powinny znaleźć się przede wszystkim uwarunkowania czy determinanty wewnętrzne i zewnętrzne, doktrynalne uzasadnienia interesów i celów (Autorka nazywa je strategiami), środki i metody działań, wreszcie funkcjonalne i dysfunkcjonalne aspekty tej polityki tak dla USA, jak i systemu międzynarodowego. Tymczasem mamy do czynienia z panoramicznym,

niezwykle szerokim, dokładnym i szczegółowo opisanym przebiegiem **stosunków USA z państwami** regionu bliskowschodniego. Autorka zresztą nie ukrywa, że przedstawia w sposób erudycyjny, dowodzący doskonałego rozpoznania empirycznej strony zagadnienia, właśnie **relacje**, a nie samą politykę zagraniczną mocarstwa hegemonicznego. To wprowadza recenzenta w pewne zakłopotanie, ale jednocześnie nadaje dziełu charakter **kompedium**, zasługującego na pozytywną ocenę. Autorka ma rację, kiedy stwierdza, że udało jej się stworzyć „szeroką bazę wiedzy na temat uwarunkowań polityki bliskowschodniej USA” (niepotrzebnie udziwniając uzasadnienie „statyką (sic!) lub dynamiką zmian” (autoreferat, s. 9). Nie ma jednak racji, kiedy zalicza wyniki swojej pracy do „badań podstawowych”. Praca mimo swojej rozległości nie ma bowiem walorów teoretycznych, ani porządkujących wedle uznanych w nauce o stosunkach międzynarodowych paradygmatów. Autorka odwołuje się wprawdzie do postaw amerykańskich realistów, internacjonalistów i liberałów, ale nie jest konsekwentna w analizie własnej, aby dorobek znanych nurtów teoretycznych, choćby konstruktywizmu, zastosować na przykład do rozpoznania źródeł antyamerykanizmu, kształtowania wizerunku czy kreowania tożsamości patronackiej i sojuszniczej USA w regionie Bliskiego Wschodu.

Nie trzeba nikogo przekonywać, że Bliski Wschód zajmuje priorytetowe miejsce w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych. Autorka jest świadoma tej ważności (często pisze: ważkości!) i przekonuje czytelnika, że to względy strategiczne, surowcowo-energetyczne i in., związane ze statusem supermocarstwowym i przywództwem globalnym USA przemawiają za takimi tezami. Byłoby jednak interesujące sformułowanie nie tyle tez, ile hipotezy badawczej, w postaci pewnej supozycji, zdania warunkowego itp. Kilkanaście tez przedstawionych w autoreferacie i we wstępie publikacji to raczej konstatacje, będące wnioskami, a nie przypuszczeniami. Dopiero udowodnione hipotezy stają się tezami.

Ramy czasowe rozprawy są czytelne, ale deklaracja tytułowa rozmija się z faktycznym ujęciem. Narracja historyczna obejmuje bowiem okres kilkudziesięciu lat po II wojnie światowej, kiedy kształtowały się relacje między USA a państwami Bliskiego Wschodu. Autorka w ten sposób dowodzi ogromnej erudycji faktograficznej, ale gubi istotę analizy. Obciążenie aparatem erudycyjnym książki (tu także bardzo rozbudowane przypisy) nie sprzyja wydobyciu tego, co najbardziej wartościowe i oryginalne. Praca nie dotyczy przecież historii polityki USA wobec Bliskiego Wschodu, lecz tego, co tę politykę charakteryzowało w

okresie pozimnowojennym. Naświetlenie tła historycznego jest oczywiście wskazane, ale chodzi o ustanowienie odpowiednich proporcji, tak aby uniknąć niepotrzebnych szczegółów, dygresji, powtórzeń (zdarzają się dosłowne powtórki, np. s. 51 i 55, co jest wynikiem pewnego niechlujstwa redakcyjnego wydawnictwa) i zwyczajnych dłużyzn. Praca naprawdę zyskałaby na wartości, gdyby ogromny materiał empiryczny i faktograficzny poddano „gilotynie selekcyjnej” i ściśłemu podporządkowaniu tytułowi. Dojrzałość badacza poznaje się nie po liczbie stron ocenianej publikacji, lecz po walorach porządkujących, wyjaśniających, a także klarowności wykładu i precyzji języka.

Mimo tych uwag należy stwierdzić, że konceptualizacja struktury publikacji ma charakter przemyślany i wyczerpujący. W rozdziale I wskazano na uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne, a także odnoszące się do samego Bliskiego Wschodu. Pomagają one z pewnością zrozumieć czytelnikowi źródła kształtowania się motywacji USA w ich działaniach i oddziaływaniach z państwami Bliskiego Wschodu, jako obszaru „szczególnego ryzyka”. Pokazując jednak wykładnię doktrynalną Autorka w sposób nieoczekiwany weszła na pole analizy rozdziału II, gdzie w porządku chronologicznym pokazała założenia programowe poszczególnych administracji prezydenckich w okresie pozimnowojennym. Autorce udało się wydobyć z rozmaitych dokumentów to, co miało charakter stały, długofalowy i reaktywny w strategii i polityce amerykańskiej wobec Bliskiego Wschodu, jak i to, co było nowe, inicjatywne, krytyczne i twórcze. Porównanie poszczególnych administracji prezydenckich byłoby pełniejsze, gdyby poza ich chronologicznym zestawieniem Autorka sformułowała w tym rozdziale wnioski dotyczące konkretnych zmiennych, poddanych analizie. Atrakcyjność wywodów podniosłoby także odniesienie do sposobów formułowania poszczególnych założeń doktrynalnych. Zbyt mało uwagi Autorka poświęciła tzw. *deep state*, a więc rozmaitym „ukrytym” kołom i środowiskom wpływającym na procesy decyzyjne w amerykańskiej polityce zagranicznej (choćby finansjery, lobby wojskowego i „partii wojny”, protestanckich fundamentalistów religijnych, służb specjalnych). Odwoływanie się do amerykańskiej „klasy rządzącej”, bez jej rekonstrukcji znaczeniowej nie wystarcza dla zrozumienia roli różnych kręgów decyzji i wpływów. Zabrakło też przywołania *mispercepcji* środowisk opiniotwórczych Ameryki, błędnych przesłanek formułowania stanowisk wobec islamu i konkretnych reżimów bliskowschodnich (Iraku, Iranu i in.). Habilitantka jest także oszczędna w nazywaniu rzeczy po imieniu, zwłaszcza jeśli chodzi o amerykański militarizm (*bellizm*) i ekspansjonizm, arogancję amerykańskich przywódców i pychę, która amerykańskiemu hegemonowi przeszkadza w racjonalizacji jego polityki. Niekiedy trudno też

oddzielić warstwę deklaratywną (retoryczną) amerykańskiej polityki od jej warstwy realizacyjnej.

W rozdziale II mamy do czynienia z pewnym pomieszaniem pojęć. O ile przywoływane i rekonstruowane dokumenty oficjalne, nawet gdy noszą nazwę strategii, dotyczą podstaw doktrynalnych polityki zagranicznej, o tyle Autorka dosyć swobodnie posługuje się pojęciami **strategii i polityki**, a także **strategii polityki**. Ma się wrażenie, że Autorka zamiennie stosuje oba pojęcia. Poza tym w monografii występuje zamiennie wobec strategii pojęcie koncepcji (s. 607). Aby zrozumieć istotę strategii, trzeba właśnie zwrócić uwagę na planowane osiąganie celów przy pomocy określonych środków w czasie. Strategia to wielki plan gry, to wizja dalekosiężnego działania. Jeśli więc zadaniem Badaczki było pokazanie doktrynalnej ciągłości polityki USA wobec Bliskiego Wschodu, to właśnie taki obraz powinniśmy uzyskać po analizie kolejnych programów administracji prezydenckich. I nie chodzi wyłącznie o retorykę polityczną, pełną sloganów i frazesów, lecz o konkretne zamiary, także te pozostające w ukryciu, które badacz powinien wyciągnąć na światło dzienne. W objaśnieniu tych zjawisk niezwykle ważne jest odsłonięcie mechanizmów polityki zagranicznej USA, pokazanie choćby gry interesów różnych ośrodków władzy, ale także – co w przypadku Bliskiego Wschodu niezwykle ważne – silnego lobbingu ze strony rozmaitych środowisk etnicznych (na co częściowo wskazano w pracy).

Rozdział III monografii stanowi najciekawszą i najbardziej adekwatną do tytułowej zapowiedzi część monografii. Autorka operuje kategoriami interesów i celów, dokonując ich uporządkowania i hierarchizacji. Rekonstruuje uprzywilejowane partnerstwo z Izraelem, zapewnianie stabilności sojusznikom arabskim, zabezpieczanie energetyczne USA oraz najbardziej utopijne w swojej istocie i obłudne promowanie demokracji (demokratyzacji), idei społeczeństwa obywatelskiego i rozwoju gospodarczego państw Bliskiego Wschodu. Nazbyt często łączy ze sobą interesy i cele w jedną zbitkę pojęciową, co zaciemnia obraz analizowanych zjawisk i procesów. Mówiąc najprościej, interesy każdego podmiotu dotyczą jego dążeń, których realizacja w określonych warunkach czasowo-przestrzennych sprzyja zaspokojeniu maksymalnej ilości potrzeb, podczas gdy cele odnoszą się do finalnych wartości, osiąganych w różnych perspektywach czasowych (krótko-, średnio- i długofalowe). Interesy odpowiadają na pytanie, dlaczego komuś na czymś zależy, natomiast cele odpowiadają na pytanie, co dany podmiot chce osiągnąć, wskazując przede wszystkim na kształtowanie strategii polityki zagranicznej, a więc dalekosiężnych planów działania.

Interesy państwa można traktować dwojako: jako kategorię idealizacyjną polityki zagranicznej, ale i wytyczną praktycznego działania. W pierwszym przypadku interpretacja interesów państwa ma charakter ideologiczny i wyraźnie wskazuje na rangę wartości nadrzędnych lub uznawanych za takie przez elity rządzące. W drugim natomiast chodzi o stymulator aktywności, oparty na kalkulacji zysków i strat w osiągnięciu celów, jakie przed państwem wyznacza strategia polityczna. Autorce monografii nie zawsze udaje się oddzielić te wymiary i pokazać różnice znaczeń. Wprowadza też określenia niespójne, a nawet sprzeczne ze sobą. Bo jak rozumieć na przykład takie sformułowania odnoszące się do Izraela: „Izrael od chwili powstania stanowił jeden z najważniejszych instrumentów polityki zagranicznej USA na Bliskim Wschodzie” (s. 198, 215); „pełnił funkcję stabilnego sojusznika” (s. 199, to samo zdanie s. 215); „wiarygodność państwa Izrael jako towarzysza broni” (s. 207); „Izrael jest jednym z najważniejszych *client states* USA w regionie” (s. 211); „bezkrytyczne partnerstwo na linii USA-Izrael” (s. 217); „Stany Zjednoczone bowiem przez ponad sześćdziesiąt dekad (tak w oryginale!) pozostały niezachwianym sojusznikiem Izraela” (s. 241); „powrót do polityki bezkrytycznego postrzegania polityki Izraela, tworzenia relacji opartych na idealistycznej, a nawet romantycznej (czyli jakiej?) wizji budowania strategicznego partnerstwa” (s. 242). Kim zatem jest dla USA Izrael: przedmiotem czy podmiotem w stosunkach wzajemnych, klientem, protegowanym, sojusznikiem, partnerem? Z wywodu wynika, że jest po trosze wszystkim. Rozważania dotyczące interesów i celów USA wobec kolejnych państw i problemów akcentują ciągłość w polityce amerykańskiej oraz pozwalają na odtworzenie złożoności bliskowschodniego geopolitycznego układu sił, roli czynnika palestyńskiego, uwikłania w problemy równoważenia sił, podziału na swoich i obcych.

Rozdział IV wskazuje na czynniki dynamizujące politykę USA wobec Bliskiego Wschodu. Autorka sprowadza je do głównych wyzwań i zagrożeń dla realizacji interesów i celów polityki amerykańskiej, przy czym wyzwania i zagrożenia występują praktycznie nierozdzielnie w całym wywodzie. Nie każde jednak wyzwanie stanowi zagrożenie. Uwagę skupia na stosunku USA do regionalnych konfliktów i wojen, aspiracji mocarstwowych Iranu i kreowania tego państwa jako największego źródła zagrożeń, zrewoltowania społeczeństw bliskowschodnich i następstw „arabskiej wiosny”, a także fal terroryzmu na Bliskim Wschodzie i jego instytucjonalnych emanacji w postaci Al.-Kaidy i tzw. Państwa Islamskiego. Niestety, zamiast pokazania stanowisk amerykańskich wobec tych problemów, opisuje drobiazgowo przebieg zdarzeń, co czyni ten rozdział niewspółmiernie „rozgadany”.

Pewnym problemem wykładu jest język. Zawiera on masę neologizmów, eufemizmów, oksymoronów, nieczytelnych metafor (np. „społeczność międzynarodowa” i zamiennie „wspólnota międzynarodowa”, „jednobiegunowy wymiar świata”), zapożyczeń z języka angielskiego, frazesów i sloganów z oficjalnej retoryki politycznej, wobec których Autorka nie wykazuje dystansu krytycznego. Z terminologiczną pretensjonalnością mamy do czynienia i w autoreferacie, i w monografii. Co na przykład znaczy „ukazanie konstytutywności uwarunkowań”, albo „wiodących elementów (dominant)”, „analiza dominant kontynuacji i elementów zmiany w materii wiodących interesów oraz celów”, „ukazanie dominant zmiany i elementów kontynuacji w sferze głównych wyzwań i zagrożeń w realizacji interesów i celów”? Ulubione terminy Autorki, to permanencja, dominanta, wiodący, influencja, holistyczny, koherentny, przyczynek, partycypacja i wiele innych. Nadużywany jest czasownik „implikować” w różnych znaczeniach słownikowych. U Autorki zastępuje on inne słowa: determinować, mieścić coś w sobie, pociągać za sobą, powodować, wynikać, zawierać coś w sobie, warunkować, być powodem, być przyczyną, dawać impuls, pociągać, prowokować coś, wywoływać, sprawiać, wzbudzać, skutkować itp., co prowadzi do stylistycznych uduźwień i bynajmniej nie czyni wywodu bardziej „naukowym”. Słabością analizy jest nieraz bezkrytyczne posługiwanie się terminami, które do języka politycznego wprowadzały celowo (jako środki manipulacji, dyfamacji i stygmatyzowania) ekipy amerykańskie, np. państwa hultajskie, globalna wojna z terroryzmem, oś zła, dobrotliwa hegemonia, transformacyjna demokracja, inkluzywna demokracja, rozmowy zbliżeniowe, oktrojowani przywódcy, symbiotyczne partnerstwo. Pojawiają się także błędne oceny polityki państw będących w sferze zainteresowania USA, na przykład w odniesieniu do Arabii Saudyjskiej Autorka pisze, że establishment amerykański postrzega ją jako siłę modernizacyjną, przeciwniczkę ekspansjonizmu, tendencji fundamentalistycznych w regionie (s. 611), co przeczy zdroworozsądkowej ocenie.

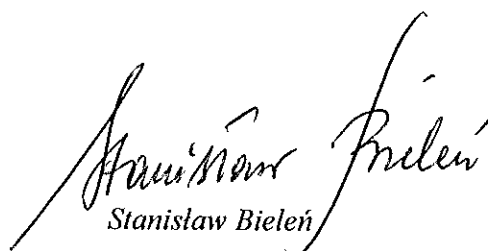
Autorka zdaje sobie sprawę ze złożoności instrumentów amerykańskiej polityki wobec Bliskiego Wschodu, dzieląc je według schematu na *hard power* i *soft power*. Zbyt mało uwagi poświęca jednak sile motywacyjnej, warunkowanej psychologicznie czy ideologicznie. Mimo ogromnej objętości monografii, nie znajdujemy w niej odniesień do takich środków, jak inwigilacja, sabotaż, penetracja wywiadowcza, uzależnianie elit, ich korumpowanie, fundusze stypendialne, presje i szantaże psychologiczne, nie mówiąc o dyfamacji i środkach wojny psychologicznej. Przyjmowanie kalek z retoryki amerykańskiej nie służy wyjaśnianiu istoty zjawisk.

Praca jest należycie oprzyrządowana pod względem przypisów, aneksów, map, tabel, wykresów i wykazu skrótów. Autorka zebrała imponującą bibliografię, obejmującą praktycznie wszystkie dostępne w obiegu naukowym polsko- i anglojęzyczne opracowania, monografie, artykuły i dokumenty.

Konkluzje

Mimo zauważonych przez recenzenta słabości przedstawione osiągnięcie naukowe Habilitantki jest oryginalne pod względem wyboru problemu badawczego, sposobu jego wyjaśnienia, a także zastosowanych metod badawczych. Na tle polskiej literatury przedmiotu jest to opracowanie bardzo kompetentne i całościowe. Kompleksowa analiza i wielowymiarowe przedstawienie uwarunkowań, podstaw doktrynalnych, priorytetów i motywacji, wreszcie rozmaitych aspektów realizacyjnych polityki bliskowschodniej Stanów Zjednoczonych pozwala zakwalifikować osiągnięcie naukowe dr Katarzyny Czornik do literatury o istotnym znaczeniu w danym przedmiocie badań.

Wybrana problematyka badawcza wypełnia lukę badawczą w polskich badaniach politologicznych. Brak było bowiem do tej pory tak całościowego i wszechstronnego podejścia do badań polityki amerykańskiej wobec jednego z najważniejszych pod względem geostrategicznym regionów świata. Ostateczna ocena osiągnięć dr Katarzyny Czornik opiera się na wypadkowej oceny Jej dorobku naukowego oraz oceny monografii, przedstawionej we wniosku w sprawie postępowania habilitacyjnego jako „osiągnięcie badawcze”. Obie oceny są pozytywne, choć w recenzji zwrócono uwagę poza walorami poznawczymi także na pewne niedoskonałości dzieła. Habilitantka ma ogromny dorobek naukowy, stanowiący istotny wkład do nauki, jest aktywna w różnych wymiarach profesji akademickiej i należycie przygotowana do pełnienia funkcji samodzielnego pracownika nauki. Reasumując, z pełnym przekonaniem, działając na podstawie przywołanych na wstępie przepisów prawnych, jednoznacznie stwierdzam, że dr Katarzyna Czornik spełnia wszystkie kryteria określone ustawowo. W konsekwencji pragnę wyrazić przekonanie, że istnieje pełne uzasadnienie do nadania dr Katarzynie Czornik stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauki o polityce.

Stanisław Bieleń